

De kleine dwerggleemwesp *Microdynerus timidus* nieuw in Nederland (Hymenoptera: Vespidae)

J.M.A. (Annemiek) van Dijk

Trefwoorden

Eumeninae, insectendiversiteit, microleemwesp, ploovleugelwesp

Entomologische Berichten 80 (5): 179-182

In het voorjaar van 2020 werd een mannelijk exemplaar van de kleine dwerggleemwesp *Microdynerus timidus* gefotografeerd in de tuin van de auteur in Heeze. Dit is de eerste keer dat deze dwerggleemwesp is waargenomen in Nederland. En voor zover bekend een van de meest noordelijke waarnemingen tot op heden. In de Nederlandse soortenlijsten werden al twee dwerggleemwespen genoemd: *Microdynerus exilis* en *Microdynerus nugdunensis*. Daar is nu dus een derde soort bijgekomen. Kleine dwerggleemwespen zijn in het veld te onderscheiden van de twee andere dwerggleemwespen door de zwarte antennes en kaken (mannetjes) of de roodbruine zijkant van tergiet 1 (vrouwtjes).

Eerste waarneming in Nederland

De eerste Nederlandse waarneming van *Microdynerus timidus* (de Saussure), in Heeze (Noord-Brabant) op 27 mei 2020, betreft een eenmalige observatie van een mannelijk exemplaar op een houten nestblok in een tuin. Dit is vastgelegd met een aantal foto's (zie figuur 1-2), maar het exemplaar is niet verzameld. Het nestblok met nestgangen van 2,5 tot 6 mm is potentieel geschikt voor deze soort (zie leefwijze hierna). Dit geldt ook voor andere nesthulpen in de tuin met nestgangen

in hout en stengels (riet, bamboe, kaardenbol, etc.) met diameters vanaf circa 2 mm en dieptes tot circa 20 cm. Inrichting en plantenaanbod in de tuin zijn afgestemd op behoeften van allerlei soorten bijen en wespen. Ook snuitkevers – waarvan de larven als prooidier kunnen dienen – zijn natuurlijk alom aanwezig. Na de eerste waarneming van *M. timidus* is gezocht naar andere (hopelijk ook vrouwelijke) exemplaren. Deze zijn vooralsnog niet aangetroffen. Dit zoeken wordt ook in de toekomst voortgezet, waarbij ook op de mogelijke broed-

1. Zijaanzicht kleine dwerggleemwesp *Microdynerus timidus* ♂, Heeze (Noord-Brabant), 27.v.2020. Zie zwarte antennes en kaken, de gepunte tegula, witgele tekening en het einde van tergiet 2 met lichte band en vliezige zoom. Foto: Annemiek van Dijk

1. Side view of *Microdynerus timidus* ♂, Heeze (province of Noord-Brabant), 27.v.2020. See black antennae and mandibles, pointed tegula, creamy yellow parts and the transparent lamella and white band at the end of tergite 2.

2. Bovenaanzicht kleine dwergleemwesp *Microdynerus timidus* ♂ (Heeze, 27 mei 2020). Lengte circa 5,5 mm. Zie grove stippels op tergiet 1. Foto: Annemiek van Dijk
2. Top view of *Microdynerus timidus* ♂ (Heeze, 27 may 2020). Body length 5.5 mm approx. See coarse punctuations on tergite 1.

parasiet, *Chrysis gracillima* (Förster), zal worden gelet.

Er wordt gewerkt aan een nieuwe determinatietabel voor de Nederlandse ploovleugelwespen (Smit, Klein & De Wilde in voorbereiding). Daarin wordt voor *M. timidus* de Nederlandse naam kleine dwergleemwesp gebruikt. Het geslacht *Microdynerus* wordt daarin aangeduid als dwergleemwespen. Dit is een verschuiving ten opzichte van de eerder gehanteerde naam microleemwespen zoals die in eerdere publicaties werd gehanteerd (o.a. Peeters et al. 2004).

Herkenning

De wespen en mieren van Nederland (Peeters et al. 2004) omschrijft de (in Nederland voorkomende) dwergleemwespen als kleine ploovleugelwespen (6-8 mm), zwart met een witte tekening op hals, vleugelschubben (tegulae) en achterlijf. Andere kenmerken zijn onder andere een eerste achterlijfsegment zonder dwarslijst, de aan de achterzijde gepunte vleugelschub, de brede doorzichtige vliezige zoom aan het tweede achterlijfsegment, een langgerekt mesoscutum, een relatief slanke binnenspoor van de achtertibia en een voorvleugellengte van 4-5 mm. Vrouwtjes hebben een donker kopschild. Mannetjes hebben een geelwit kopschild en haakvormig omgeslagen laatste antennesegmenten. Ook *M. timidus* voldoet aan deze beschrijving.

Dan het onderscheid tussen *M. timidus* en de twee reeds bekende Nederlandse soorten, *M. exilis* (Herrich-Schäffer) en *M. nugdunensis* (de Saussure). Volgens Gusenleitner (1997) kenmerkt *M. nugdunensis* zich vooral door de oppervlakkige en spaarzame bestippling van tergiet 1, op een vetzig glanzende fijnkorrelige ondergrond. De afstanden tussen de stippels zijn groter dan de stippeldoorsnede. Daarnaast zijn de vleugelschubben omrand door een brede witgele zoom. Het laatste antennelid van de mannetjes is smal en gelijkmatig gebogen. Deze mannetjes hebben volgens Schmid-Egger (1994) een kopschild met een diepe U-vormige uitsnijding in de onderrand en een volledig witgele scheen I.

Daarentegen is tergiet 1 van *M. exilis* en *M. timidus* dicht en diep bestippeld. De afstanden tussen de stippels zijn ge-

lijk of kleiner dan de stippeldoorsnede. De onderrand van het kopschild vertoont bij *M. exilis* een ondiepe uitsnijding (Gusenleitner 1997). Dit is ook het geval bij *M. timidus*. Scheen I van mannetjes *M. exilis* heeft een bruingekleurde achterzijde (Schmid-Egger 1994). Scheen I is meestal witgeel bij *M. timidus* (Berland 1928). Mannetjes van *M. timidus* zijn goed herkenbaar aan de geheel zwarte antenneschacht en zwarte kaken. Bij *M. exilis* is de scapus aan de onderzijde witgeel en zit er een witgele vlek op de kaken. Het onderscheid tussen vrouwtjes van beide soorten is lastiger te maken. Bij vrouwtjes *M. timidus* is de zijkant van tergiet 1 (meestal) roodbruin van kleur. Beoordeling van het kopschild geeft meer zekerheid. Dat is voor *M. timidus* mat tot matglanzend met korte beharing (zijprofiel). Het kopschild van *M. exilis* is glanzend en kaal (Schmid-Egger 1994).

Leefwijze

Over de biologie van kleine dwergleemwespen is beperkt informatie voorhanden. In ieder geval gebruiken ze leem voor het maken van bovengronds nesten in stengels of (in kevergangen) in dood hout. Paul Westrich geeft op zijn website Wildbienen. info waardevolle informatie, foto's van nestgangen en handige literatuurverwijzingen. Hij volgt al meerdere jaren de nestbouw in zijn tuin. Daar maken de wespen gebruik van nesthulpen in hout en aangeboden rietstengels (2,5 mm diameter). De broedcellen (6 tot 7 mm) worden gevuld met snuitkeverlarven (Curculionidae). Tussenwandjes en afsluitprop worden gemaakt van lemig zand. Zoals ook bij andere ploovleugelwespen wordt eerst het ei gelegd en vervolgens de broedcel met prooien gevuld. De vliegtijd valt in de maanden juni en juli met uitloop naar mei en augustus (bron gbif.org). Als broedparasiet van dwergleemwespen wordt de goudwesp *Chrysis gracillima* genoemd (Smit & Megens 2008).

Verspreiding

De waarneming van *Microdynerus timidus* in Heeze (51.4°N 5.6°E) lijkt op dit moment een van de meest noordelijke waarnemin-

3. Eerste vindplaats van *Microdynerus timidus* in Nederland.
3. First record of *Microdynerus timidus* in the Netherlands

gen voor deze soort (figuur 3). We hebben hier echter te maken met een dwergleemwespje van 5 tot 6 mm met een onopvallende levensstijl. Een verband tussen waarnemingen en daadwerkelijke verspreiding en dichtheid is daarom moeilijk te leggen. De website Aculeata.eu meldt een aantal recente waarnemingen in Duitsland op nagenoeg dezelfde breedtegraad. Betekent

dit dat de soort zijn leefgebied naar het noorden uitbreidt? Het zou passen in de trend van insectensoorten die naar het noorden uitbreiden, mogelijk ten gevolge van klimaatverandering. Hans-Joachim Flügel (2012) zag hiervoor aanwijzingen in zijn artikel over een waarneming van *Microdynerus timidus* in Kassel (50.9°N) in 2011. Er worden echter ook enkele vroegere en noordelijkere waarnemingen gemeld in de deelstaten Saksen-Anhalt (Stolle & Saure 2016) en Brandenburg (Saure 1998). Er is zelfs een waarneming uit Saksen (51.4°N) van voor 1900 (Aculeata.eu). En in België is al in 1875 een exemplaar verzameld in Beverlo (51.1°N), aldus de 'Banque de données fauniques de Gembloux et Mons'. Dit is overigens ook meteen de enige waarneming voor België tot 2012. In dat jaar werden in Luik (50.6°N) drie vrouwelijke kleine dwergleemwespen gevonden op een dode perenboom (J.-Y. Bagnée schriftelijke mededeling). Waarnemingen worden verder gemeld in Bulgarije, Frankrijk, Luxemburg, Hongarije, Italië, Joegoslavië, Marokko, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slowakije, Slovenië, Spanje, Tsjechië en Zwitserland (Schneider & Feitz 2011, fauna-eu.org, Gbif.org).

Tot slot

De tijd zal uitwijzen of de kleine dwergleemwesp vaker in Nederland waargenomen wordt. Hopelijk vergroot dit artikel de aandacht voor deze soort, die dus ook in uw tuin op een nesthulp kan verschijnen. Aangezien *M. timidus* ook gezien wordt op nesthulpen, zou de soort kunnen profiteren van het toenemende aantal nesthulpen, mits voldoende kleine diameters worden aangeboden.

Dankwoord

Dank aan Jan Smit voor het valideren van de waarneming en hulp bij dit artikel. Aan Albert de Wilde voor het overleg over de waarneming. Aan Karel Gheysens en Stefan Verheyen die mij in de Facebookgroep Wespen uit de Benelux hielpen bij de determinatie. Aan Yvan Barbier, Jean-Yves Bagnée en Wouter Dekoninck voor informatie over Belgische waarnemingen. En aan EIS Kenniscentrum Insecten voor het vervaardigen van de verspreidingskaart.

Literatuur

- Berland L 1928. Hyménoptères vespiformes II (Eumenidae, Vespidae, Masaridae, Bethylinidae, Dryinidae, Embolemidae). Faune de France 19: 1-208.
- Flügel HJ 2012. Erstnachweis der Faltenwespe *Microdynerus timidus* (Saussure, 1856) für Nordhessen und weitere Stechimmenfunde auf dem Bahngelände in Kassel-Unterstadt (Hymenoptera Aculeata et Gasteruptiidae). Philippia 15: 299-306.
- Gereys B 2008. Clé d'identification des *Microdynerus* de France métropolitaine et liste commentée des espèces (Hymenoptera : Vespidae : Eumeninae). Bulletin mensuel de la Société linnéenne de Lyon, 77e année: 73-85.
- Gusenleitner J 1997. Bestimmungstabellen mittel- und südeuropäischer Eumeniden (Vespoidea, Hymenoptera) - Teil 7: Die Gattungen *Microdynerus* Thomson 1874 und *Eumicrodynerus* Gusenleitner 1972. Linzer biologische Beiträge 29/2: 779-797.
- Peeters TMJ, Van Achterberg C, Heitmans WRB, Klein WF, Lefebvre V, Van Loon AJ, Mabelis AA, Nieuwenhuijsen H, Reemer M, De Rond J, Smit J & Velthuis HHW 2004. De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland.
- Saure C, Burger F & Oehlke J 1998. Rote Liste der Gold-, Falten- und Wegwespen des Landes Brandenburg (Hymenoptera: Chrysididae, Vespidae, Pompilidae). Naturschutz und Landschaftspflege in Brandenburg 7 (2), bijlage: 1-23.
- Stolle E & Saure C 2016. Pflanzen und Tiere in Sachsen-Anhalt. Ein Kompendium der Biodiversität. Natur+Text: 910-929.
- Schmid-Egger C 1994. Bestimmungsschlüssel für die deutschen Arten der solitären Faltenwespen (Hymenoptera: Eumeninae). Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung: 76-78, 94.
- Schneider N & Feitz F 2011. Hyménoptères vespiformes nouveaux ou intéressants pour la faune du Luxembourg (Insecta, Hymenoptera, Aculeata). Bulletin de la Société des naturalistes luxembourgeois 112: 119-124.
- Smit J & Megens P 2008. De wespen *Microdynerus exilis* en *Chrysis gracillima*, kleine zeldzaamheden, maar nog niet verdwenen (Hymenoptera: Vespidae, Chrysididae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 28: 63-68.

Geaccepteerd: 17 juli 2020

Summary

Small vespid wasp *Microdynerus timidus* observed in the Netherlands (Hymenoptera: Vespidae)

Photos taken on 27 May 2020 reveal the presence of a male *Microdynerus timidus* in a garden in Heeze (in the South-East part of the province of Noord-Brabant). This is the first observation in the Netherlands and one of the most northern observations (51.4°N) of this species to this date. The species has been observed at similar latitudes in Germany. This means not two but three species of *Microdynerus* potter wasps can be observed in the Netherlands: *M. exilis*, *M. nugdunensis* and *M. timidus*. The small potter wasps nest above the ground in plant stems or cavities in wood and prey on curculionid larvae. These vespids can also be found in artificial nesting facilities.

J.M.A. (Annemiek) van Dijk

Heeze

ivn.hsl.cursusteam.annemiek@gmail.com